

Ю. Ю. Мороз,
д. е. н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту, Поліський національний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9507-711X>
Ю. М. Денисовець,
аспірант, Поліський національний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8501-9656>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.8.53

ДЕРЖАВНИЙ АУДИТ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Y. Moroz,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department
of Accounting, Taxation and Audit, Polissia National University
Yu. Denisovets,
Postgraduate student, Polissia National University

STATE AUDIT OF THE EFFICIENCY OF BUDGET PROGRAMS FOR THE DEVELOPMENT OF ORGANIC PRODUCTION

Сучасні тренди світової господарської діяльності актуалізують аспекти функціонування операторів органічного виробництва, вагоме місце серед яких посідають українські виробники екологічно чистої продукції. Існуючі тенденції розвитку органічного виробництва в Україні засвідчують наявність потужного його потенціалу, реалізація якого спроможна інтенсифікувати процеси в аграрному бізнесі та підвищити показники міжнародної конкурентоспроможності країни. В даному контексті актуалізується проблема необхідності забезпечення фінансовою підтримкою органічного виробництва через програми використання коштів бюджетів держави і територіальних громад. Окреслений підхід потребує системи контролю за формуванням і використанням коштів бюджетних програм розвитку органічного виробництва відповідно до аудиторських процедур оцінювання їх ефективності. Досліджено особливості формування можливих об'єктів (напрямів) щодо підтримки розвитку органічного виробництва за рахунок бюджетних коштів та стан нормативного забезпечення державного аудиту бюджетних програм загальними і галузевими методиками. Виявлено, що в сфері державного аудиту ефективності бюджетних програм на сьогодні в нормативному правовому полі діє лише організаційний порядок його проведення, а розробка методичних рекомендацій знаходиться в проектному варіанті. Для забезпечення аудиту достовірною інформацією кожна бюджетна програма використання коштів на розвиток органічного виробництва в бухгалтерському обліку повинна ідентифікуватися за господарськими операціями надходження ресурсів, їх використання та одержаними результатами. Розроблено модель оцінювання використання бюджетних коштів на розвиток органічного виробництва за показниками: економічність, ефективність, результативність. З'ясовано, що аудит ефективності формування і використання коштів за бюджетними програмами необхідно здійснювати на трьох етапах їх життєдіяльності: народження, виконання, оцінювання. На кожному етапі аудиту має використовуватися система аудиторських процедур та інструментів попереднього, поточного і заключного контролю. Запропоновано найбільш оптимальні методичні підходи до аудиту ефективності бюджетних програм на етапі оцінювання, де проводиться аналіз виконання результативних показників та здійснюється висновок про їх ефективність.

Modern trends in global economic activity update aspects of the functioning of organic production operators, among which Ukrainian manufacturers of ecologically clean products occupy an important place. The existing trends in the development of organic production in Ukraine testify to the presence of its powerful potential, the implementation of which can intensify processes in agrarian business and increase the indicators of the country's international competitiveness. In this context, the problem of the need to provide financial support for organic production through programs for the use of funds from the budgets of the state and territorial communities is actualized. The outlined approach requires a system of control over the formation and use of funds of budget programs for the development of organic production in accordance with audit procedures for evaluating their effectiveness. The peculiarities of the formation of possible objects (directions) in support of the development of organic production at the expense of budget funds and the state of regulatory support for the state audit of budget programs by general and branch methods have been studied. It was revealed that in the field of state audit of the effectiveness of budget programs, only the organizational procedure for its implementation is currently in force in the normative legal field, and the development of methodological recommendations is in the draft version. In order to provide the audit with reliable information, each budget program for the use of funds for the development of organic production in accounting must be identified by the economic operations of the receipt of resources, their use and the results obtained. A model has been developed for evaluating the use of budget funds for the development of organic production according to indicators: cost-effectiveness, efficiency, effectiveness. It was found that the audit of the effectiveness of the formation and use of funds under budget programs must be carried out at three stages of their life: birth, implementation, evaluation. At each stage of the audit, a system of audit procedures and instruments of preliminary, current and final control should be used. The most optimal methodical approaches to the audit of the effectiveness of budget programs are proposed at the evaluation stage, where the performance of performance indicators is analyzed and a conclusion is made about their effectiveness.

Ключові слова: органічне виробництво, аудит, бюджетні програми, облік, ефективність, результативність.

Key words: organic production, audit, budget programs, accounting, efficiency, effectiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Органічне виробництво в Україні є важливим фактором забезпечення ринку якісними продуктами харчування, збереження навколишнього середовища, сприяння покращенню здоров'я і добробуту нації, підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції і харчових продуктів, створення умов для функціонування самодостатніх сільських територіальних громад, зміцнення експортного потенціалу аграрного сектору економіки, вирішення питань продовольчої безпеки у світі.

У 2021 році загальний обсяг українського експорту органічної продукції склав близько 261000 тон, що відповідає 222 мільйонам доларів США, 82% з якого було експортовано до ЄС. Незважаючи на повномасштабну війну, протягом 2022 року Україна експортувала 225 814 тон органічної продукції до ЄС та Швейцарії, що на 13% більше порівняно з 2021 роком (200239 тон) [28].

Внутрішні продажі української органічної продукції у 2021 році сягнули 9780 тон (близько 33 мільйонів доларів США), що свідчить про 11-відсоткове збільшення обсягу та 27-відсоткове збільшення вартості порівняно з попереднім роком (8778 тон або 26 мільйонів доларів США у 2020 році) [28].

Органічне виробництво, як будь-яку інноваційну діяльність, неможливо розглядати без його ресурсного та інвестиційного забезпечення.

У багатьох країнах аграрний сектор є ключовою галуззю, що обумовлює зростання їх економік, а, відтак, кращий доступ до фінансування, що підвищує його продуктивність та прибутковість, одночасно покращуючи умови життя, національну і регіональну стабільність.

Зважаючи на складний фінансовий стан, сільськогосподарські суб'єкти господарювання і підприємства харчової промисловості, як основні виробники екологічно чистої продукції, на сьогодні не мають достатніх коштів із внутрішніх джерел для подальшого інвестування в ресурсну базу розвитку органічної господарської діяльності.

Маючи значний технологічний потенціал органічного виробництва сільськогосподарської продукції і продуктів харчування українські товаровиробники потребують, особливо на етапі впровадження органічних технологій, інвестицій з боку держави і місцевих територіальних громад на формування конкурентних довгострокових переваг органічного господарювання як на зовнішньому так і на внутрішньому ринку.

Водночас, в Україні, особливо в умовах війни, стоїть гостро проблема ефективного і цільового використан-

Таблиця 1. Характеристика органічного сільського господарства на світовому рівні у 2021 році

Показники	Величина показника	Країни-лідери в органічному виробництві
1. Площа органічних сільськогосподарських угідь	74,4 млн га	Австралія – 35,7 млн га Аргентина – 4,1 млн га Франція – 2,8 млн га
2. Питома вага органічних сільськогосподарських угідь в загальній їх площі	1,6 %	Ліхтенштейн – 40,2 % Самоа – 29,1 % Австрія – 26,5 %
3. Кількість виробників (операторів)	3,7 млн	Індія - 1599010 Уганда - 404246 Ефіопія - 218175
4. Ринок органічної продукції	124,8 млрд євро	США – 48,6 млрд грн Німеччина – 15,9 млрд грн Франція – 12,7 млрд грн
5. Споживання органічної продукції на 1 особу	15,7 євро	Швейцарія – 425 євро Данія – 384 євро Люксембург – 313 євро
6. Кількість організацій-членів IFOAM - Organics International	791 од.	Німеччина – 81 Китай – 54 Індія – 46 США - 45

Джерело: узагальнено авторами за <http://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2023.html> [28].

ня бюджетних коштів держави і територіальних громад, направлених на виконання програм розвитку аграрного сектора економіки, і, зокрема, у сфері органічного виробництва.

Важливим інструментом оцінювання рівня результативності використання бюджетних коштів для розвитку органічного виробництва є аудит ефективності, спрямований на забезпечення реалізації запланованих цілей та встановлення факторів, які цьому перешкоджають.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми теорії і практики державного і внутрішнього аудиту використання бюджетних коштів на виконання програм функціонування і розвитку національної економіки в своїх наукових працях висвітлювали Гайдук Т. [2], Гайова А. [21], Гаркуша Д. [20], Долбнєва Д. [3], Дорошенко О. [4], Здирко Н. [6], Олендій О. [2], Рябчук О. [20; 21], Трайтлі В. [23], Хаблюк О. [27], Шевченко І. [24; 25], Шевченко Н. [26], Яцишин С. [27] та інші.

Не дивлячись на вагомий доробок цих науковців в сфері методичного забезпечення аудиту, і надалі існує ряд невизначених питань та дискусійних його положень, особливо щодо оцінювання ефективності використання бюджетних коштів за окремими об'єктами щодо видів економічної діяльності, які характеризуються специфічними виробничими процесами та інструментами управлінської діяльності.

Одним із важливих напрямів економічної діяльності, якому притаманна низка екологічних, економічних та соціальних переваг, і, звідси, потреба необхідності бюджетної підтримки, є органічне виробництво.

З огляду на прагнення населення до здорових умов праці і харчування, а також позитивного впливу органічного виробництва на навколишнє середовище і фінансові результати операторів, виконання бюджетних програм його розвитку має бути пріоритетним об'єктом аудиту ефективності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є визначення особливостей аудиту ефективності використання коштів за бюджетними програмами розвитку органічного виробництва, розробка методики його проведення на основі впорядкованої системи результативних показників, що забезпечуватиме ефективне ведення бізнесу та економію бюджетних ресурсів виробниками екологічно чистої продукції.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Виробництво органічної продукції — це діяльність суб'єктів господарювання і домогосподарств з її вирощування та переробки, де виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично-модифікованих організмів, консервантів тощо, і в технологічному процесі застосовуються методи, принципи і правила визначені для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відтворення природних ресурсів [19].

Сьогодні у світі органічним виробництвом займається 191 країна та відбувається стрімке зростання під ним площ сільськогосподарських угідь (табл. 1).

В країнах ЄС передбачено до 2030 року задіяти в процес органічного господарювання 25 % площ усіх сільськогосподарських земель. План дій структурований за напрямками: збільшення виробництва, споживання та економічна стійкість сектору органічного виробництва.

Розвиток органічного виробництва в Україні, як кандидата до ЄС, закріплений у статті 404 Глави 17 Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка передбачає заохочення ефективної сільськогосподарської діяльності на основі інноваційних технологій виробництва.

За індикаторами Національної економічної стратегії на період до 2030 року [11] в Україні передбачається під органічним виробництвом зайняти 1,3 млн га земель в межах 3 % загальної площі сільськогосподарських угідь та збільшити експорт органічної продукції до 1 млрд дол. США. Фактично Україна розраховує за 10 років збільшити експорт органічної продукції в 5 разів, а площі органічних земель у 3 рази. Досягнення поставлених цілей передбачається здійснити за рахунок продуктивності, цінової політики і асортименту продукції.

Від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну український органічний сектор, як і вся агропродовольча галузь, значно потерпає від військової агресії. Найбільш значний негативний вплив на виробничі процеси мають загальна ситуація з безпекою (74%), доступ до фінансових ресурсів (72%), зруйнована інфраструктура (65%), нестача паливно-мастильних матеріалів (79%) [28].

Незважаючи на складну ситуацію, створену Росією, український органічний сектор та політики продовжують наполегливо працювати над відновленням та по-

дальшим розвитком органічного ринку, який потребує як фінансової підтримки, так і допомоги в ефективно-му використанні бюджетних коштів держави та територіальних громад.

Основними напрямками надання бюджетних коштів на розвиток органічного виробництва в умовах військової агресії Росії є:

- збереження якомога більшої кількості виробників в органічному секторі;
- стимулювання подальшого розвитку виробництва органічної продукції, враховуючи можливості відродження України та світові потреби;
- допомога операторам в підвищенні якості виробництва органічної продукції та продуктів харчування;
- налагодження каналів реалізації органічної продукції.

Підтримуючи операторів органічної продукції через бюджетні програми створюються умови, які сприяють розвитку бізнесу біопрепаратів, органів сертифікації, виробників насіннєвого матеріалу, споживачів продукції в частині тимчасово переміщених осіб, школярів, учасників війни, зниження негативного впливу господарської діяльності на навколишнє середовище і населення.

Проте, без дієвої та адекватної вимогам часу системи аудиту не можливо досягти завдань державної політики в сфері органічного виробництва.

Основними завданнями аудиту ефективності бюджетних програм з підтримки органічного виробництва є: оцінка процесу планування і виконання результативних показників; виявлення організаційних, нормативно-правових та фінансово-облікових упущень і недоліків та рівня їх впливу на своєчасну, повну і якісну реалізацію запланованих цілей; розробка пропозицій щодо шляхів підвищення ефективності використання ресурсів для розвитку органічного виробництва.

Отже, під аудитом, в якому поєднуються змістовні складові бюджетних програм, направлених на розвиток органічного виробництва, необхідно розуміти його цільовий різновид, який передбачає систематичне дослідження законності, економічності та ефективності управління бюджетними коштами при виконанні програм виробництва екологічно-чистої продукції, достовірності і раціональності витрат, спрямованих на досягнення їх мети та виявлення резервів підвищення результативності.

Аудит ефективності бюджетних програм в сфері органічного виробництва покликаний зберегти та примножити суспільне багатство для майбутніх поколінь.

Діюча в Україні нормативно-правова база формування бюджетних програм [5; 13; 14; 15; 16] та аудиту їх ефективності [1; 7; 8; 9; 10; 17; 18; 22] не визначає положень як загальної методики, так і стосовно специфіки об'єктів використання коштів бюджетів за більшістю видів економічної діяльності і, зокрема, в сфері органічного виробництва.

В історичному аспекті розробка нормативного забезпечення аудиту ефективності бюджетних програм була розпочата у 2003 році [9] на виконання вимог Бюджетного кодексу України відповідно до наказу Головного контрольно-ревізійного управління Міністерства

фінансів України, який втратив чинність 15 грудня 2005 року і у зв'язку з прийняттям вдосконалених методичних рекомендацій [10], які теж втратили чинність з 25 лютого 2021 року [10] і мали бути замінені стандартом (методикою), яка залишається на даний час тільки проектом [22].

В правовому полі України на сьогодні залишаються чинними методичні рекомендації щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм, які діють з 17 травня 2011 року відповідно до наказу Міністерства фінансів України [8] та розроблені з метою подальшого розвитку програмно-цільового методу в бюджетному процесі для використання головними та іншими розпорядниками бюджетних коштів.

Відтак, в сфері державного аудиту України на сьогодні відсутні будь-які методичні рекомендації щодо аудиту ефективності бюджетних програм, а діє лише порядок його проведення [17] в частині визначення терміну "державний фінансовий аудит виконання бюджетних програм", загальних завдань, етапів, тривалості, організаційних процедур, документування, моніторингу впровадження пропозицій і рекомендацій.

Водночас, виконання Державною аудиторською службою України покладених на неї завдань щодо аудиту показників паспортів бюджетних програм потребує методичних рекомендацій з проведення аудиторських процедур, формування і оформлення аудиторських доказів, підготовки аудиторських висновків як загального характеру так і тих які відображають галузеву специфіку використання бюджетних коштів держави і територіальних громад.

Враховуючи специфіку органічного виробництва, в методиці аудиту ефективності використання ресурсів на його розвиток, доцільно згрупувати та означити підходи до характеристики інструментів і об'єктів бюджетної підтримки, визначення системи нормативних актів, аудиторських процедур і контрольних заходів забезпечення законності і достовірності руху коштів в обліковому процесі, оцінювання стану планування і виконання результативних показників бюджетної програми.

Бюджетні програми використання коштів на підтримку, відновлення та розвиток економічної спроможності операторів і надавачів послуг органічного ринку в сфері об'єктів аудиту можуть здійснюватися на основі:

- 1) бюджетних субсидій на одиницю оброблюваних угідь (грн на 1 га);
- 2) бюджетних дотацій на утримання тварин, птиці, бджолосімей (грн на облікову одиницю);
- 3) компенсації операторам понесених витрат, які пов'язані з проведенням сертифікації органічного виробництва і переробки продукції;
- 4) відшкодування операторам витрат, які необхідні для переходу на органічне виробництво і пов'язані із здійсненням заходів з агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення;
- 5) використання коштів на пропагування розвитку органічного виробництва, інформаційно-консультативне забезпечення операторів з питань виробництва органічної продукції (проведення семінарів, вивчення досвіду, підготовки брошур і буклетів);

6) цільового забезпечення операторів органічним насінням і посадковим матеріалом, одержаних від виробників, які дотримуються органічних технологій в насінництві;

7) часткового відшкодування операторам вартості дозволених у використанні кормів для годування тварин, біодобрив та засобів захисту органічного походження;

8) оплати послуг з підтримки та просування органічної продукції на внутрішньому ринку, а також на покращення якості харчових продуктів та виробничих потужностей;

9) здійснення закупівлі органічних харчових продуктів з метою їх подальшої передачі внутрішньо переміщеним особам та учасникам війни;

10) забезпечення часткового збуту операторами органічних харчових продуктів на виконання Меморандуму про взаєморозуміння і співпрацю з метою реалізації комунікаційної кампанії здорового харчування в рамках реформування системи шкільного харчування;

11) надання грантів з державного і місцевих бюджетів на створення або розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства [14];

12) державної підтримки здешевлення вартості кредитів, що пов'язані із провадженням органічного виробництва, зокрема на [15]:

— інвестиційні цілі: придбання та/або модернізацію основних засобів, об'єктів права інтелектуальної власності, нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок, здійснення будівництва, реконструкції, ремонту у нежитлових приміщеннях;

— фінансування оборотного капіталу (приросту оборотних активів операторів);

13) державної підтримки зниження фактичних витрат операторів для сплати базової винагороди за договорами фінансового лізингу, зокрема при придбанні та/або модернізації основних засобів, нежитлової нерухомості, легкових та/або вантажних транспортних засобів, залізничних вагонів, автобусів, які використовуються в комерційних та виробничих цілях [16];

14) фінансування витрат на відновлення втрачених активів операторами органічного виробництва внаслідок військової агресії Росії.

Основними інструментами забезпечення цільового, ефективного і законного використання бюджетних коштів, виділених державою і територіальними громадами на розвиток органічного виробництва є положення нормативних актів і бухгалтерський облік, який повинен створювати умови до формування достовірної інформації. Відтак, аудит ефективності бюджетних програм розвитку органічного виробництва повинен використовувати інформаційну базу бухгалтерського обліку, що забезпечує:

1) ідентифікацію господарських операцій і об'єктів у сфері органічного виробництва і його бюджетних програм розвитку;

2) обґрунтоване документальне розмежування відображення господарських операцій бізнесу в сфері органічного виробництва;

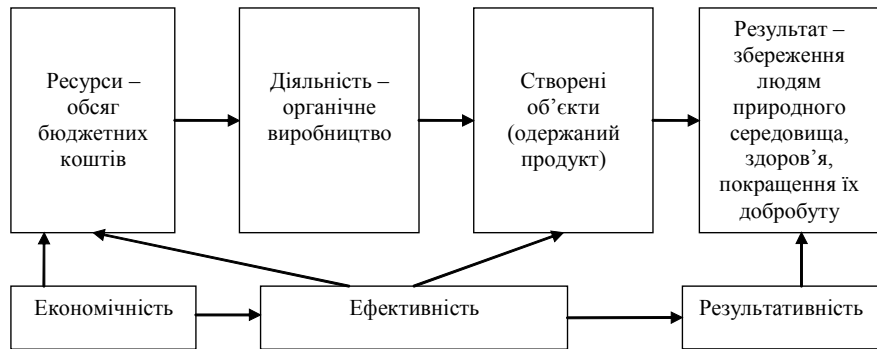

Рис. 1. Модель оцінювання використання бюджетних коштів на розвиток органічного виробництва

Джерело: власна розробка.

3) аналітичне формування об'єктів обліку органічного виробництва в цілому, і зокрема, в частині використання коштів бюджетних програм;

4) синтетичне відображення об'єктів органічного виробництва з виділенням субрахунків і рахунків бухгалтерського обліку за сукупністю аналітичної інформації;

5) розмежування органічних і неорганічних ресурсів та господарських операцій, які здійснюються з використанням власних і бюджетних коштів;

6) виділення органічного, перехідного і неорганічного виробництва та розділення їх об'єктів діяльності;

7) створення умов для простежування руху об'єктів обліку, пов'язаних з органічним виробництвом;

8) формування господарських операцій відповідно до вимог створення окремих об'єктів органічного виробництва;

9) відображення речовин (інгредієнтів, компонентів), що дозволяються використовувати у процесі органічного виробництва за окремими позиціями;

10) забезпечення вимог паралельного виробництва при одночасному органічному і неорганічному виробництві одного і того самого продукту;

11) розмежування обліку органічної і неорганічної продукції при її зберіганні, перевезенні, реалізації;

12) виділення окремих об'єктів обліку щодо органічної продукції, яка ввозиться на митну територію України або вивозиться з України.

Кожна бюджетна програма використання коштів на розвиток органічного виробництва в бухгалтерському обліку ідентифікується за господарськими операціями надходження ресурсів, їх використання та одержаними результатами.

Отже, якщо процес оцінювання використання бюджетних коштів на розвиток органічного виробництва за інформаційними ресурсами бухгалтерського обліку відображати на рисунку, то буде наступна схема (рис. 1).

Оцінювання економічності, ефективності та результативності бюджетних програм розвитку органічного виробництва здійснюється за системою показників, які відображають досягнутий рівень задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь.

Економічність — це мінімізація бюджетних витрат за співвідношенням використані кошти та можливість одержання ресурсів для створення об'єктів органічного виробництва.

Ефективність — досягнуті об'єктні результати в органічному виробництві у порівнянні з використаними ресурсами (витратами).

Результативність — можливі досягнення, що можуть бути одержані за рахунок створених об'єктів у процесі органічного виробництва і, зокрема, за участі використаних ресурсів бюджетних програм.

Для проведення аудиту ефективності бюджетних програм розвитку органічного виробництва необхідно використовувати положення нормативних документів [14; 15; 16; 17; 19].

Аудит ефективності бюджетної програми необхідно здійснювати за трьома етапами її життєдіяльності:

— народження — прийняття рішення про виділення коштів на її реалізацію (обґрунтування доцільності і потреби в ресурсах);

— виконання — законність, своєчасність, повнота і цільове використання коштів при здійсненні господарських операцій, передбачених в технологічному процесі їх виконання;

— оцінювання — аналіз результативних показників, одержаних за наслідками виконання бюджетної програми.

На кожному етапі аудиту має використовуватися система аудиторських процедур та інструментів попереднього, поточного і заключного контролю.

На етапі народження бюджетної програми здійснюється перевірка документального обґрунтування її необхідності у визначеному обсязі, прийняття рішення про виділення коштів та своєчасності фінансування суб'єктів використання, формування паспорту бюджетної програми в якому відображається хід її реалізації, ступінь досягнення мети, виконання завдань та система результативних показників.

На етапі виконання програми відбувається перевірка законності отримання коштів відповідно до передбаченої діяльності, повнота і достовірність відображення здійснених за рахунок бюджетного фінансування господарських операцій відповідно до бюджетної програми в системі фінансового обліку і звітності.

На етапі оцінювання проводиться аналіз виконання результативних показників програми та здійснюється висновок про її ефективність.

За кожним напрямом фінансової підтримки в процесі аудиту необхідно оцінювати сукупність інформації, яка формується на основі чотирьох видів показників: затрат, продукту, ефективності і якості [5].

Під затратами в органічному виробництві, які формуються за рахунок бюджетних програм, необхідно розуміти вартість використаних ресурсів для отримання обсягів факторів господарської діяльності, які приймають участь у створенні екологічно чистої продукції відповідно до визначених потреб споживачів (формування сертифікованих площ органічних сільськогосподарських угідь, поголів'я тварин і птиці, придбання дозволених для використання засобів захисту рослин та добрив, насіння, посадкового матеріалу та кормів, використання ресурсів відповідно до технологічного процесу виробництва і реалізації органічної продукції та продуктів харчування).

Продукт від органічного виробництва визначається вартістю створеної продукції та продуктів харчування

за розрахованою сумою чистого доходу. Основними факторами, які впливають на цей показник є кількість реалізованої органічної продукції, її асортимент та ціна.

Ефективність органічного виробництва — це його здатність приносити ефект, який оцінюється за визначеною системою абсолютних і відносних показників в порівнянні доходів і витрат (створений прибуток, прибутковість, продуктивність).

Якість як результат органічного виробництва необхідно визначати соціальними, економічними і екологічними показниками щодо його впливу на працівників при виконанні технологічних процесів, життєдіяльність споживачів і збереження навколишнього середовища. Зокрема, показниками якості щодо виробництва екологічно чистої продукції можуть бути обсяги додатково спожитих органічних продуктів харчування, індикатори поліпшення здоров'я населення, перелік поліпшених умов праці персоналу, стан земельних угідь і навколишнього середовища тощо.

Узагальненим економічним показником якості щодо оцінки важливості органічного виробництва для суспільства і бізнесу може бути створена додана вартість як різниця між одержаним доходом і витратами матеріальних та прирівняних до них ресурсів, задіяних на виробництво екологічно чистої продукції.

ВИСНОВКИ

Аудит ефективності бюджетних програм, направлених на розвиток органічного виробництва має забезпечити визнання доцільності, законності, ефективності і результативності використання коштів державного і місцевих бюджетів для ведення бізнесу виробниками екологічно чистої продукції.

Оцінку виконання бюджетних програм необхідно проводити на основі планових і фактично досягнутих результативних показників операторів органічної продукції у розрізі напрямів використання коштів за об'єктами підтримки органічного виробництва. За наявними відхиленнями досягнутих результативних показників з їх плановою величиною необхідно проаналізувати внутрішні і зовнішні чинники розвитку органічного виробництва, які спричинили ці розбіжності.

Література:

1. Внутрішній аудит ефективності: методичні засади та практичні аспекти: метод. посіб. URL: <https://www.mof.gov.ua> (дата звернення: 27.03.2023).
2. Гайдук Т., Олендій О. Особливості проведення аудиту бюджетних програм розвитку торгівлі. Економічний аналіз. 2010. Вип. 6. С. 404—407.
3. Долбнєва Д. В. Напрямки розвитку та шляхи удосконалення державного аудиту бюджетних програм в умовах економічних трансформацій України. Проблеми економіки. 2018. № 3. С. 226—231.
4. Дорошенко О. О. Аудит ефективності виконання бюджетної програми: методичний аспект. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/li> (дата звернення: 27.03.2023).
5. Загальні вимоги до визначення результативних показників бюджетних програм: наказ М-ва фінансів України від 10 груд. 2010 р. № 1536. URL: <https://>

zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1353-10#Text (дата звернення: 27.03.2023).

6. Здирко Н. Г. Проблемні аспекти аудиту ефективності виконання бюджетних програм. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 12. С. 13—19.

7. Методичні рекомендації з організації та проведення державного фінансового аудиту виконання місцевих бюджетів: наказ Головного контрольно-ревізійного управління України від 13 берез. 2007 р. № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0050501-07#Text> (дата звернення: 27.03.2023).

8. Методичні рекомендації щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм: наказ М-ва фінансів України від 17 трав. 2011 р. № 608. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0608201-11#Text> (дата звернення: 27.03.2023).

9. Методичні рекомендації щодо проведення аудиту ефективності виконання бюджетної програми: наказ Головного контрольно-ревізійного управління України від 02 квіт. 2003 р. № 75. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0075501-03#Text> втратив чинність (дата звернення: 27.03.2023).

10. Методичні рекомендації щодо проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм: наказ Головного контрольно-ревізійного управління України від 15 груд. 2005 р. № 444. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0444501-05#Text> втратив чинність (дата звернення: 28.03.2023).

11. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: Постанова КМУ від 3 берез. 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzen-nya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 28.03.2023).

12. Особливості фінансово-бюджетного контролю: методичні матеріали. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/370/control.pdf> (дата звернення: 28.03.2023).

13. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників: Постанова КМУ від 8 лют. 2017 р. № 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.03.2023).

14. Порядок надання грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства: Постанова КМУ від 21 черв. 2022 р. № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.03.2023).

15. Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва: Постанова КМУ від 24 січ. 2020 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.03.2023).

16. Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами фінансового лізингу: Постанова КМУ від 24 січ. 2020 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.03.2023).

17. Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм: Постанова КМУ від 10 серп. 2004 р. № 1017.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.03.2023).

18. Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання: Постанова КМУ від 27 берез. 2019 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.03.2023).

19. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10 лип. 2018 р. № 2496. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення: 30.03.2023).

20. Рябчук О. Г., Гаркуша Д. О. Аудит використання бюджетних коштів в освітній сфері. *Modern Economics*. 2022. № 36 (2022). С. 119—124.

21. Рябчук О. Г., Гайова А. В. Аналіз ефективності реалізації бюджетних програм в екологічній сфері. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 44. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1898/1826> (дата звернення: 30.03.2023).

22. Стандарт (Методика) проведення Державною аудиторською службою України, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм, державних (регіональних) цільових програм та місцевих бюджетів: Проект наказу Держаудитслужби. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/1095> (дата звернення: 30.03.2023).

23. Трайтлі В. Ю. Державний фінансовий аудит виконання бюджетних програм: стан, напрями модернізації та необхідність стандартизації. *Економічний вісник. Сер. Фінанси, облік, оподаткування*. 2017. Вип. 12. С. 209—218.

24. Шевченко І. О. Теоретичні засади державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм. *Бізнес Інформ*. 2015. № 10. С. 388—395.

25. Шевченко І. О. Оцінка рівня розвитку державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм. *Сталий розвиток економіки*. 2017. № 4. С. 131—137.

26. Шевченко Н. В. Державний фінансовий аудит виконання бюджетних програм як нова форма державного фінансового контролю в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2018. № 1. С. 165—171.

27. Яцишин С., Хаблюк О. Державний фінансовий контроль виконання бюджетних програм: форми та методи. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 9, ч. 1. С. 351—353.

28. The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2023. URL: <http://www.organic-world-net/yearbook/yearbook-2023.html> (дата звернення: 30.03.2023).

References:

1. Ministry of Finance of Ukraine (2018), "Internal efficiency audit: methodological principles and practical aspects", available at: <https://www.mof.gov.ua> (Accessed 27 Mar 2023).

2. Hajduk, T., Olendij, O. (2010), "Peculiarities of the audit of budget programs for the development of trade", *Ekonomicznyj analiz*, vol. 6, pp. 404—407.

3. Dolbnieva, D.V. (2018), "Development directions and ways of improving the state audit of budget programs in the conditions of economic transformations of Ukraine", *Problemy ekonomiky*, vol. 1, pp. 226—231.
4. Doroshenko, O.O. (2019), "Audit of the effectiveness of the implementation of the budget program: methodical aspect", available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/li> (Accessed 27 Mar 2023).
5. Ministry of Finance of Ukraine (2010), "General requirements for determining the performance indicators of budget programs", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1353-10#Text> (Accessed 27 Mar 2023).
6. Zdyrko, N.H. (2015), "Problemni aspekty audytu efektyvnosti vykonannya biudzhetykh prohram", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 12, pp. 13—19.
7. The main control and audit department of Ukraine (2007), "Methodological recommendations for organizing and conducting a state financial audit of the implementation of local budgets", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0050501-07#Text> (Accessed 27 Mar 2023).
8. Ministry of Finance of Ukraine (2011), "Methodological recommendations for evaluating the effectiveness of budget programs", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0608201-11#Text> (Accessed 27 Mar 2023).
9. The main control and audit department of Ukraine (2003), "Methodological recommendations for conducting an audit of the effectiveness of the implementation of the budget program", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0075501-03#Text> (Accessed 27 Mar 2023).
10. The main control and audit department of Ukraine (2005), "Methodological recommendations for conducting a state financial audit of the implementation of budget programs by the bodies of the state control and audit service", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0444501-05#Text> (Accessed 28 Mar 2023).
11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), "National economic strategy for the period up to 2030", available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (Accessed 28 Mar 2023).
12. Detsentralizatsiia (2023), "Features of financial and budgetary control: methodical materials", available at: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/370/control.pdf> (Accessed 28 Mar 2023).
13. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), "The procedure for using funds provided in the state budget for financial support of agricultural producers", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2017-%D0%BF#Text> (Accessed 28 Mar 2023).
14. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), "The procedure for providing grants for the creation or development of horticulture, berry growing and viticulture", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text> (Accessed 28 Mar 2023).
15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), "The procedure for providing financial state support to business entities", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (Accessed 29 Mar 2023).
16. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), "The procedure for providing financial state support to business entities under financial leasing contracts", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (Accessed 29 Mar 2023).
17. Cabinet of Ministers of Ukraine (2004), "The procedure for conducting a state financial audit of the implementation of budget programs by the State Audit Service and its interregional territorial bodies", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2004-%D0%BF#Text> (Accessed 29 Mar 2023).
18. Cabinet of Ministers of Ukraine (2004), "The procedure for conducting a state financial audit of business entities by the State Audit Service and its interregional territorial bodies", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2019-%D0%BF#Text> (Accessed 30 Mar 2023).
19. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine "About the basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (Accessed 30 Mar 2023).
20. Riabchuk, O. H. and Harkusha, D.O. (2022). "Audit of the use of budget funds in the field of education", *Modern Economics*, vol. 36, pp. 119—124.
21. Riabchuk, O.H. and Hajova, A.V. (2022), "Analysis of the effectiveness of implementation of budgetary programs in the environmental sphere", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 44, available at: <http://www.economy-and-society.in.ua/index.php/journal/article/view/1898/1826> (Accessed 30 Mar 2023).
22. State Audit Service (2020), "Standard (Methodology) for the State Audit Service of Ukraine and its interregional territorial bodies of the state financial audit of the implementation of budget programs, state (regional) target programs and local budgets", available at: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/1095> (Accessed 30 Mar 2023).
23. Trajtlі, V.Yu. (2017), "State financial audit of implementation of budget programs: status, directions of modernization and need for standardization", *Ekonomichnyj visnyk. Ser. Finansy, oblik, opodatkovannia*, vol. 12, pp. 209—218.
24. Shevchenko, I.O. (2015), "Theoretical principles of state financial audit of implementation of budget programs", *Biznes Inform*, vol. 10, pp. 388—395.
25. Shevchenko, I.O. (2017), "Assessment of the level of development of the state financial audit of the implementation of budget programs", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 4, pp. 131—137.
26. Shevchenko, N.V. (2018), "State financial audit of implementation of budget programs as a new form of state financial control in Ukraine", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 1, pp. 165—171.
27. Yatsyshyn, S. and Khabliuk, O. (2011), "State financial control of implementation of budget programs: forms and methods", *Ekonomichnyj analiz*, vol. 9 (1), pp. 351—353.
28. Ifoam organics international Fibl (2023), "The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends", available at: <http://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2023.html> (Accessed 30 Mar 2023).

Стаття надійшла до редакції 09.04.2023 р.